

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 128 (17457)

2007 чылдың
ОКТАБЬРЬ 18,
четверг

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 17.30.
Садар өртгээ 4 рубль.

МАССАЛЫГ ИНФОРМАЦИЯ ЧЕПСЕКТЕРИНДЕ...

Дүүн, октябрь 17-де, Тыва Республиканың Культура болгаш информация яамызынга сайттың информация талазы-биле оралакчызынга күрүнениң телерадиокомпаниязының чингине директору турган Роман Всеволодович Тас-оолду Чазак хуралыга бадылаан дээрзин Чазак Даргазының оралакчызы А.П. Дамба-Хуурак республиканың массалыг информация чепсектеринин журналистеринге дыңнаткан. Р.Тас-оол республикада база бир билдингир журналист, ол бодунуң журналист кокапын «Тувинская правда» солунуң корреспондентизинден эгелээн. Радиотелевидениени он ажыг чылдарның дургузунда удуртуп келген.

Моон мурнунда бо эрге-дужалга Б.В. Толмачев томуйлаткан турган, ону Чазакка азы ооң Чазактың канцеляриязынга ажылдадыр деп турарын оралакчы дарга дыңнаткаш, ол аныяк кижиниң информация айтырыгларынга эки билиглиин, Чазакка болгаш кожуннарга сайттар, амгы үениң дүрген харылаазын тургузарынга кончуг шыырак эртем-билиглиин демдеглээн.

Чаа Чазактың структуразын тургузуп тура, парлалга болгаш информация агентилелиниң огулуг кылыпкан чүүлү көзүлбес, чүгле

редакцияларга акша-төгерик үлеп берип орап организация дээрзин тодараткаш, ону узуткааш, Культура яамызында каткан. Республиканың ырак кожуннарында чон боттарының эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле хамааты эргелерин эки билбес, бөдүүн информация чонга ам-даа четпейн турарын, чон солуннар чагыдып алыр акша-төгерик чок турган үелерге чаңчыгып, солун-сеткүүлдер чагыдып албас апарган. Ынчангаш республиканың чамдык солуннарын темазының аайы-биле яамыларга берипкен. «Тыва Республика» —

Күш-ажыл, социал политика яамызынга, «Тываның аныяктары» — Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызынга хамааржыр болур. Республиканың өөредилге адырында 23 муң кижжи ажилдап турар болганда, оларга бодунуң чугула айтырыгларын дорт шиитпирлээр солунуң турары албан.

Чазактың оралакчы даргазы А.П. Дамба-Хуурак солун бүрүзү төөгүлүг, оларны бистин ада-өгбелеривис тургускан, олар бистин төөгүвүс, эрткен үевис дээрзин демдеглээн.

Культура болгаш информация политиказының яамызының сайыды В.О. Донгак амгы үеде республиканың массалыг информация чепсектеринде кылдырган ажылдарга доктаап, бөдүүн чонга информацияны чедингир, шын, үезинде чедирер талазы-биле журналистер дээштиг ажылдарны чорударын чугаалааш, чаа бадылаткан оралакчызынга чединишкиннери күзээн.

Светлана МОНГУШ.

Чагыдылга — 2008 (I)

"ШЫН" — ЧОННУҢ СОЛУНУ

2008 чылдың бирги чартык чылында чагыдылгазы Тываның бүгү почта салбырларында, «Тывапечать» КХН-ниң киоскилеринде чоруп турар.

Бирги чартык чылда чагыдылганың өртээ:

Хууда чагыдыкчыларга — 423,06 рубль
Пенсионерлерге, инвалидтерге — 369,18 рубль
Албан черлеринге (организацияларга) — 463,08 рубль
Үш айда:

Хууда чагыдыкчыларга — 211,53 рубль
Пенсионерлерге, инвалидтерге — 184,59 рубль
Албан черлеринге (организацияларга) — 231,54 рубль
«ТЫВАПЕЧАТЬ» КХН-ниң киоскилеринде чагыдылга өртээ:

Чартык чылда — 186 рубль.
Үш айда — 93 рубль.
Бир айда — 31 рубль.

«Тывапечать» КХН-ниң киоскилери дараазында чурттакчылыг черлерде бар: Кызыл-Мажалык, Ак-Довурак, Постоянный, Самагалдай, Чадаана, Шагаан-Арыг, Сарыг-Сеп, Туран, Бай-Хаак, Каа-Хем №17.

Тайылбыр: редакция чагыдылга өртээн улгаттырбас сорулга-биле почтага моон мурнунда турган чиигелделиг өртекттерин кирип каан турган, ынчалзажок олар Москвадан боттарының өртекттерин немей салып алганнар.

«Тывапечать» КХН-ге чагыдылга кылгаш, солунну ооң киоскилеринден барып алырын дыңнадып тур бис.

Хүндүлүг чонувус,
«Шын» солунну чагыдып алыңар.

ИНТЕРНЕТТЕН МЕДЭӨЛӨР

КЫЗЫЛДЫҢ МЭРИАЗЫН РОБЕРТ ДОРЖУ УДУРТУР

Найысылалдың мэри Дмитрий Донгак хоорай мэриниң организастыг айтырыглар талазы-биле оралакчызынга сайгарлыкчы Роберт Доржуну октябрь 15-те томуйлаан. Найысылалдың мэри хоорайның мэриниң албан-хүлээлгезин күүседирин Роберт Дормеевич Доржуга дааскан доктаалды октябрь 16-да хүлээп алган.

Роберт Дормеевич Доржу 1966 чылда Эрзинге төрүттүнген, Уралдың ыяш техниктиг институтун дооскан. Тес-Хемниң ыяш ажил-агыйының кол механигинге ажылдап турган. 1993 чылдан бээр хуу сайгарлыкчы.

Дмитрий Донгак бодунуң салгакчызын таныштырып тура: «Ол кончуг ажыл-ишчи, аныяк, турасоруктуг кижжи» деп демдеглээн.

Найысылалдың чаа удуртукчузу мэрияның коллективи-биле дүүн ужурашкан, оралакчылары-биле ажылчын хуралды эрттирген, документилер, ылаңгыя 2008 чылда

хоорай бюджетиниң төлевилели-биле танышкан.

«Тыва» күртелерадиокомпанияның удуртукчузунга Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Канцеляриязының удуртукчунун оралакчызынга ажылдап турган Андрей Чымбаны томуйлаан.

СЕРГЕЙ ПУГАЧЕВ ЧӨПШЭРЕЛИН БЕРГЕН

Тывадан сенатор Сергей Пугачев «2008-2010 чылдарда Тыва Республиканың культура болгаш уран чүүл» республика национал төлевилелиниң Дузалаар деткимче (попечительский) чөвүлелиниң составына кирер чөпшээрелин берген. Бо дугайында Россия парламентазының үстүкү палатазында Тываның күүсекчи эрге-ажыргазын төлээлеп турар Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү республиканың национал төлевилелин кылыр ажылды доозуп турар ажылчын бөлүктүн удуртукчузу ТР-ниң Чазаның Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хууракка би-

жимел-биле дыңнаткан. «Бо дээрге бистин эгелээшкинвиске сенаторнуң шиитпирин улуг деткимче-дир» деп, Анатолий Дамба-Хуурак айтыган.

Чаа программаның Дузалаар деткимче чөвүлелиниң составына кирерин саналдаан чагааны Тываның өске сенатору Людмила Нарусоваже чоруткан.

САМОЛЕТ УЖУП ЭГЕЛЭЭР

Москва биле Кызыл аразына бо чылдың ноябрь 1-ден бээр самолет доктаамал ужуп эгелээр. Москвага Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оол «Кубань-Авиа» авиакомпанияның удуртукчузы-биле ужурашкаш, бо талазы-биле дугуржулганы чедип алган. Москва — Кызыл — Москва аразының маршрутунун рейсиниң самолет неделяда ийи катап күүседир. Краснодарның авиакомпаниязы ноябрь 1-ден эгелээш, Кызылдан Красноярскиже хүннүн ужуар авиарейсти боттандыра бодалдыг.

Россияның хоойлузун езугаар

Декрет шөлээзиниң чаа хемчээли 23400 рубль

Ажылдап турар херэзжен улустуң декрет шөлээзинче үнүп тургаш алыр дузаламчы акшазының эң хөй хемчээлин 23400 рубльге чедир, эрткен хуусаа-биле — сентябрь 1-ден тура өс-түргөн.

Бир эвес херэзжен кижжи декрет шөлээзинче сентябрь 1-ниң бетинде үнген база алыр ужурулуг акшазын эрги норма-биле (16125 рубль) алган болза, пособиениң хемчээлин сентябрь 1-ден аңаа эде санап бээр ужурулуг.

Ооң утказы болза, бир эвес ол, чижээ, август айда шөлээже үнген болза, ол ай дээш төлевирин эрги дүрүм-биле алыр, а сентябрь 1-ден шөлээзиниң артканын чаа хемчээлди барымдаалап тургаш, төлевирин чорудар. Аңаа ооң мурнунда чедир санаваан түңүн база чедир санап бээр.

Социал камгаладылга фондунуң тайылбырлап кааны-биле алырга, эде санаар хөрөңги дээш немелде билдиришишкини ажылдакчы биживес, а ажылдап турар черинден чогуур эде санажылганы дорт чорудар ужурулуг.

Дээди өөредилге дугайында

Күрүне думазының депутаттары ийи чадалыг дээди өөредилге дугайында хоойлу төлевилелин хүлээп алганнар.

Ол хоойлу езугаар бакалавр болур дээр болза студент кижжи 4 чыл өөренир, а ооң соонда бодунуң өөредилгезин магистратурага уламчылап болур. Дээди өөредилге черинге өөренип турар үезинин дургузунда шеригже кыйгытышыкынын оолдар сонгаарладып ап болур. Депутаттар Россияның дээди өөредилге черлерин ийи чадалыг өөредилгеже кириренин далаштырбайн, хүлээп алганы хоойлу төлевилели 2009

чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болурун шиитпирлээннер.

Сагындырып каалы:

бакалавр — 1) элээн каш чурттарда адаккы эртем чадазы; 2) Францияда — ортумак школа дооскан кижжи; магистратура — 1) Эрте-бурунгу Римде күрүне албан-дужаалы; 2) элээн каш чурттарда суд албан чери; 3) магистр хүлээлгелерни күүседир хуусаа; 4) дээди өөредилге черинде магистрлерни белеткээр чогуур килдис.

Күрүне дузалажыр

Бажынында иштиг кадайын болгаш бичин чаштарын каапкаш, шеригже кыйгырткан оолдар шериг албанын амыр-тайыбың эрттирип болур. Күрүне оларның ажы-төлүңе база кадайыңга дузалажыр.

Күрдүманың депутаттары дузаламчы акшаның чаа хевирин кирирген хоойлуну хүлээп алган: шеригни келдиртишишкин-биле эрт-

тирип турар шериг албанныгларның чаш уруу — ай санының база иштиг кадайы — бир угда тыпсыр акша дузаламчызын алыр.

Ачазы шеригге турар үе дургузунда назыны 3 хар четпээн чаш бүрүзүңге ай санында 6 муң рубльди, а бир эвес ооң иштиг кадайы артан болза, божурунга чедир 180 хонук бурунгар 14 муң рубльди кадайыңга тыпсып бээр.

Ол Хоойлу 2008 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болур. Бо-ла үеден эгелеп аныяк адаларга шеригже кыйгыртыр хуусаазын узадып каар турган нормалар күш чок апаар.

Сагындырып каалы:

— 2007 чылдың күскү кыйгыртышыкыны-биле 1 чыл чартык дургузунда шериг албанын эрттирери сөөлгү чыл бооп турар;

— 2008 чылдың часкы кыйгыртышыкыны-биле чүгле 1 чыл шериг албанын эрттирер апаар.

14 чыл болгаш солдатты сактып келген

Абаканның шериг гарни-

зонунуң суду шеригден дескени дээш Тываның чурт-каччызы Викентий Күжү-геттин хосталгазын 2 чылга казып шииткен.

Тыва оол Мурманск облазының бир кезээнге шериг албанын эрттирип турар үезинде, авазының аар аараанының дугайында чагааны алган турган. Командиринге ол дугайында дамчытпайн-даа, солдат чуртунче чанып келген. Чанып келгеш, ол кымдан-даа чаштын-май, харын-даа кажан-на ону тудуп алыр ирги деп бодап чоруп турган.

Элээн үе эрткенде, утканнары ол-дур деп бодап, бо үеде чедир Викентий ол-ла төрөөн суурунга, ол-ла шеригже кыйгыртып турганы бажыңыңа өг-бүлө тудуп, уруглуг апарып, хой кадарып чурттап чоруп турган.

Ынчалза-даа ону 14 чыл болгаш сактып келген.

Төп парлалгадан белеткээн.

ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕ СИСТЕМАЗЫ — КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Хоойлужудулга палатазының Даргазы Василий Оюн Россия Федерациязының күрүне тургузуунга болгаш экономикага тускай эртемниглерни белеткээр болгаш эде белеткээр талазы-биле хоойлужудулга езугаар хандырылга айтырыын сайгарып чугаалашкан Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң РФ-тиң субъектилериниң күрүне эрге-чагыргазының хоойлужудулга органнары-биле (РФ-тиң Хоойлужудулга Чөвүлели) кады ажилдажылга талазы-биле Чөвүлелдин октябрь хуралына киришкен.

Оон ээл келген Василий Оюн коллегаларына тускай эртемниглерниң хергелели-биле доозуп турарларның аразында дисбаланс айтырыын Россияның Хоойлужудулга Чөвүлелиниң деңгелинде тургузарының дугайында чугаалаан. Дээди профессионал өөредилге черлериниң доозуучуларының санын улгаттырыын айтыркан. Ол дээрге чижээлээрге, юристер, экономистер-дир. Ол-ла үеде чуртта болгаш регионнарда нитизи-биле бедик мергежилдик ажилчин кадрлар болгаш ортумак звенолун тускай эртемниглерни чедишпези демдеглеттинип турар.

Хуралга бердинген меэзелерни кичээнге алгаш, тыва парламентиниң спикери Тыва Республикада специалистер белеткелли федералдыг эрге-чагыргага хамаарып турар болганда, ортумак тускай эртемниң өөредилге системазын модернизаастаар айтырыгны шийтпирлээрин бис республика деңгелинде чорудар уjurлуг бис. Чижек-биле, Кызыл — Курагино демир-орук четкизин тудар болгаш оон хандырылганын ажилдаар кадрларны белеткээр хемчеглерни акшаландырырын

көрүп турар чокта чаа хүлээп алдынган республиканың 2010 чылга чедир үеде социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программасынга өскерилгелерни чоп кирип болбас деп. Республикаже демир-орук тудуу ук улуг тускай сорулгалыг программда кириртингени билдингир болгай. Тус чериниң кадрларын белеткээр айтырыг база ук төлөвилелдин бир чарылбас кезин болур уjurлуг.

Оон өске-даа элээн хөй ботандырада кадр айтырыын өөренип көөрү чугула планныг төлөвилелдер бар. Бистиң тудуглары-выста колдуунда өске черден келген ажилчынар ажилдап турар. Геологтар, энергетиктер, инженерлер чедишпес. Ынчалза-даа республика бюджетиниң дотациялыг байдалдарында айтырыгны шийтпирлээр-биле хоойлужудулга баазанын тургузары четпес дээрзи илден. Тыва Республикада амгы үеде 15 ортумак профессионал-техниктиг училище ажилдап турар. Оларның материал-техниктиг баазанын шуут-ла долузу-биле чаартыры негеттинип турар. ПТУлар сургуулдарының хөй кезинге социал деткимче херек болуп турар. Ындыг байдал оларның стипендиязын өстүрериниң айтырыын база тургузуу турар.

Кадрлар белеткелениң айтырыын дээштиг кылдыр шийтпирлээринге оон аңгыда доктаамал мониторинг болгаш күш-ажыл рыногунун хергелелдериниң баш бурунгаар сан-түннерин үндүрүп турар механизмни тургузары негеттинип турар. Колдуунда үргүлчү өөренип алган эртемниң талазы-биле амгы рынокка ажил тыппайн баар специалистер доостуруп үндүрери хөй таварып турар. Оон аңгыда өөредилге программаларын чаартып талазы-биле ажилды база чорудары демдеглеттинген.

Бо көдүрүлгөн айтырыг Хоойлужудулга палатазының Чөвүлелиниң өске-даа кежигүннериниң сагыш-сеткилин хөлзеткен. Депутат Роза Деге тракторист мергежилинге ынак болганы-биле өөренип турар эвес, а чемгерикчизин чидиргени дээш социал пенсия алып сорулга-биле кыс уругларның өөренип турар таварылгалары барын чугаалаан. Бистиң хоойлуус ук социал пенсияны 23 хар четкижеге бээр, бир эвес пенсия алыкчызы өөредилгезин дээди азы ортумак өөредилге черинге уламчылап турда төлөп бээриниң магадылалы бар болуп турарын сагындыраал.

Айтырыгны сайгарып чугаалашкан соонда, Василий Оюн палатаның Эртем, өөредилге болгаш культура талазы-биле комитетинге өөренип көргөш, парламентке «өгөрик стол» организаастаар база чогуур хоойлу төлөвилелдерин ажилдап кылырының дугайында саналды кириер айтышкын берген.

Хоойлужудулга палатазының парламентке албаны белеткээр.

ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарына дыңнадыг

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының тоску хуралы Тыва Республиканың Чазааның бажынының хуралдаар залына 2007 чылдың октябрь 25-те 9.00 шакта болур. Бүрүткээр 8.00 шакта эгелээр.

Хүнүн айтырылары:

1. Тыва Республиканың Улуг Хуралының төлээлериниң Тыва Республиканың Болчукчулар палатазының чанында квалификация комиссиязының кежигүннерин томуйлаар дугайында.
2. Тыва Республиканың судьялар квалификация коллегияларының — хөй-ниити төлээлериниң кежигүннерин томуйлаар дугайында.
3. Кызыл кожунунуң конкурс комиссиязының кежигүннерин томуйлаар дугайында.
4. «Тыва Республиканың Саналга палатазының

дугайында» Тыва Республиканың Хоойлуунуң 7 чүүлүнге өскерилге кириер дугайында» Тыва Республиканың Хоойлуунуң дугайында.

5. «2010 чылга чедир Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң Программасының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлуунуң дугайында.

6. «Тыва Республиканың бюджет чорудулганының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлуунуң өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Хоойлуунуң дугайында.

7. «2006 чылда Тываның республиканың албан медицина камгалалының фондунуң бюджетиниң күүселдезиниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлуунуң дугайында.

8. Өске-даа айтырылгар.

Школа, оон айтырыглары

Өзүп олурар аныяк-өскенниң кадыкшылынга хоолулуг, изиг чем эргежок чугула. Ынчангаш Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы-биле демнежип, хергелекчилерниң эргелерин болгаш кижиниң чаагай чоруун камгалаар федералдыг албаның Тыва Республикада эргелери «Тыва Республикага 2008-2010 чылда өөредилге албан черлеринге эмчи хандырылганын болгаш хөй-ниитиниң чемненилге черин организаастаарын экижидериниң дугайында» деп тускай сорулгалыг программаны ажилдап кылган.

Ук программаның боттанырынга хамаарыштыр хергелекчилерниң эргелерин база кижиниң чаагай чоруун камгалаар федералдыг албаның Тыва Республикада эргелелениң үндүргени № 54 дужаалдык күүселдезиниң дугайында» деп немелде дужаалдарны хүлээп алган.

Кызыл хоорайда, Мөңгүн-Тайга, Чеди-Хөл кожуннарда тус чер

бот-башкарылга органнары школаларга халас азы чик өртектиг чемненилге черин тургузарының дугайында хемчеглерни планнап, оон программанын хүлээп ап, бадылап алган. Өвүр, Сүт-Хөл, Тожу, Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик кожуннарда өөреникчилерге изиг чем организаастаарына хамаарыштыр хемчеглерни планнап ажилдап кылган. Кызыл, Тес-Хем, Эрзин, Чаа-Хөл, Би-Хем кожуннарда бо талазы-биле кандыг-даа хемчеглер планнаттынмаан.

Республикада школаларның нитизи-биле чемненилгези 2007-2008 өөредилге чылында 2006 чылдың деңгелинде хевээр, 51,5 хуу болуп турар. Тодарады көргүзүрге, 1-ден 4 класска чедир өөреникчилерниң 58,4 хуу: эртенги чем — 29,2 хуу, дүштеки чем — 28,3 хуу,

буфет продукциязы — 42,5 хуу хандырылган, эге класстарың 41,6 хуузу изиг чем-биле хандырылган. 5-тен 11 класстарга чедир 48,0 хуу: эртенги чем — 28,6 хуу, дүштеки чем — 31,7 хуу, буфет продукциязы — 39,7 хуу хандырылган, а арктан 52,6 хуузу изиг чем-биле хандырылган.

2007-2008 өөредилге чылында республиканың шупту школаларына чемненилге оран-саваларына чугайлаар, будуур ажилдарны чоруткан. Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Тожу, Чеди-Хөл, Кызыл кожуннарда 17 школа чаа соодучулар болгаш өске-даа техниктиг дериг-херекселдерни алган. Аш-чем оран-саваларының 86,2 хуу-зунда төпчүтүнген изиг суг хандырылганы чок, 34,7 хуузу суг сөөртүп ажылап турар, 87,5 хуу-зунда төпчүтүнген канализация системазы чок, чемненилге черлериниң болгаш буфеттерниң 15,6 хуузуна капитал септелге негеттинип турар.

Аш-чемнерде чамдык таварылгаларда, белок, үс, углевод дээн чижектиг кол бүдүмелдерниң

Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязының 2007 чылдың октябрь 8-те №07 шийтпирин күш чок деп санаар дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛЫ 2007ч.10.10. № 7/41-5 Кызыл хоорай

Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязы 2007 чылдың октябрь 8-те №07 шийтпирин-биле Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының ийги чыыжының депутаттарының катап болгаш немелде соңгулдаларын 2007 чылдың декабрь 2-де эрттирерин доктааткан. Муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязы бо шийтпирин федералдыг хоойлужудулганың нормаларын шын эвес ажыглааш хүлээп алган деп, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы санап турар.

«Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң кол-кол магадылалдарының база референдумга киржир эргезиниң дугайында» Федералдыг хоойлуунун 28-ки чүүлүнүн 16-гы пунктузу езугаар комиссияны шийтпиринге оон даргазы база секретары ат салыр. Муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязының даргазы эвес, а комиссия кежигүнү бооп турар Д.А.Маликов хоойлуунун айыттыган нормазын үрээш, шийтпирге ат салган. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2007 чылдың сентябрь 5-те №3/22-5 доктаалы-биле Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязының 2007 чылдың июнь 5-те №03 Д.А.Маликовту ол комиссияның даргазына сонгаанының дугайында шийтпирин күш чок деп доктааткан.

Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязының хуралын «Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң кол-кол магадылалдарының база референдумга киржир эргезиниң дугайында» Федералдыг хоойлуунун 28-ки чүүлүнүн 9-ку пунктузунун негелделерин шын эвес ажыглааш эрттирген, ол чүүл езугаар комиссияның хуралын эргежок чугула апарганда оон даргазы чыыр деп айтыркан. Оон аңгыда комиссия кежигүннериниң тургустунган санының чагыстың үжүндөн эвээш эвес шийтпирлеп бадылаар уjurлуг кежигүннериниң негелдези-биле хуралды албан эрттирер.

«Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң кол-кол магадылалдарының база референдумга киржир эргезиниң дугайында» Федералдыг хоойлуунун 29-ку чүүлүнүн 23-кү пунктузунун «а» делитики пунктузун үрээш бооп турар, ол болза муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязының кежигүннеринге комиссияның хуралы болурунун дугайында баш удур дамчытпаан.

2007 чылдың сентябрь 17-де 26 сонгуттурган депутаттардан чеди депутат Кызыл хоорайның Төлээлек-

чилер хуралына боттарының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде салырының дугайында билдиришкенин киригеннер «Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң кол-кол магадылалдарының база референдумга киржир эргезиниң дугайында» Федералдыг хоойлуунун 35-ки чүүлүнүн 1-ги пунктузунга дүштүр муниципалдыг тургузуунун төлээлекчи органы депутаттарын тургустунган санынын ийини үжүндөн эвээш эвес кезин соңгаан таварылгада, бодунун бүрүн эргелерин ботандыраар. «Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң кол-кол магадылалдарының база референдумга киржир эргезиниң дугайында» Федералдыг хоойлуунун 10-гу чүүлүнүн 4-кү пунктузу езугаар бо чүүлүн 3-кү пунктузунда айыттыган органнарның азы депутаттарын бүрүн эргелерин хуусаа бетинден соксаткан, оон-биле органың бүрүн эрге чок болурунга чедирген таварылгада, бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан ыңдыг хүнден эгелеп алды айдан орайтапайн немелде, катап соңгулдалар эвес, а хуусаа бетиниң соңгулдаларын эрттирер. Айыттыган норма болза тускай бооп турар.

«Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң кол-кол магадылалдарының база референдумга киржир эргезиниң дугайында» Федералдыг хоойлуунун 20-ги чүүлүнүн 11-ги пунктузу езугаар комиссияның хоойлууга чөрүлдежип турар чок болза тургустунган баш биллип харыылаар айтырыгыларын боду эрттир ажыглап тургаш хүлээп алган шийтпирин үстүнде турар комиссия азы суд чери күш чок деп санаар.

Илереткен чүүлдерин барымдаалааш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязының 2007 чылдың октябрь 8-те «Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының ийги чыыжының депутаттарының катап болгаш немелде соңгулдаларын доктаадырының дугайында» №07 шийтпирин күш чок деп санаар.

2. Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязынга бо соңгулдалары 2008 чылдың март айының ийги улуг-хүнүнде эрттирерин сумелээр.

3. Бо доктаалды Кызыл хоорайның муниципалдыг тургузуунун соңгулда комиссиязынче база республиканың массалыг информация чепсектеринче чорудар.

4. Бо доктаал ону хүлээп алган хүнүндөн эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д.Ондар.
Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.Самбала.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР ТУРГУЗАР

деңгелинде хамаарыштыр хажыдышыктынар илереттинип турар. Чамдыкта менюлар хөй углеводтуг чемнер-биле колдай бээр. Белок, витаминнер болгаш өске-даа микроэлементилер четчири-биле бар болур уjurлуг. Сүттен кылган чемнерниң, балык эьдинин, янзы-бүрү хандыларын, эьттен кылган чемнерниң, ногаа аймааның эвээш болуру дыка хомуданчыг. Ындыг чемнер консервалап каан эьт, балык, курга сүт-биле солуттунуп турар. Саң-хөөнүң чедишпези-биле чамдык школаларда изиг чем хандырылганы шуут чок, эге класстарга чемни ада-иелерниң кириген акша-хөреңгизи-биле организаастап турар. Муниципалдыг бюджеттерден чүгле чединмес өг-бүлелерниң уругларын чемгереринге (бир уругга чемниң өртээ 10-15 рубль) эвээш акша-хөреңги аңгы-латтынып турар. Өскээртен кээп турар акша-хөреңгилер чок.

Ук чемненилге оран-саваларының ажил-чорудулганын хамаарыштыр Хергелекчилерниң эргелерин болгаш кижиниң чаагай чоруун камгалаар федералдыг

албан чериниң Тыва Республикада эргелели 29 хыналда хемчеглерни чоруткан. 2007 чылдың сентябрь 7-ге чедир ижер сугунуң 198 микро-биологтуг анализин алган. Шынары багай суг илереттинмээн. Өл-шык, чырык, электри сорунзалыг херелденишкинерге хамаарышкан хөй шинчилелдерни база чоруткан. Чүгле Кызылдың чамдык школаларына электри магниттиг херелденишкинер (87 хыналданың 13,4 хуузу) нормага дүүшпес болган.

Санитар хоойлужудулганын хажыткан школаларга хамаарыштыр административтиг чурум үрээни дээш 40 протоколдарны тургускан, 54000 рубльге 36 торгоалды онааган. 154 кижини ажылындан хостаан. Гигиена талазы-биле өөредилгелерге 25 кижини хаара туткан.

Индира ООРЖАК, Хергелекчилерниң эргелерин болгаш кижиниң чаагай чоруун камгалаар федералдыг албаның ТР-де эргелелиниң кол специалист-эксперти.

Октябрь 21 — Орук ажил-агый ажилдакчыларының хүнү

Республиканың орук ажил-агыйының хүндүлүг ажилдакчылары!

Орук ажил-агый ажилдакчыларының хүнү — силерниң профессионал байырлалыңар таварыштыр республиканың Орук-транспорт комплекзиниң болгаш харылзаа яамызының мурнундан база амы-хууда бодумнуң өмүнээмден чиректиң ханызындан байыр чедирдим. Силерниң карак кызыл шыдамык кыш-ажылыңарның ачызында республиканың автооруктары чылдың-на чаарттынып, сайзырап кел чыдар. Оруктан кандыгдаа хөөредиг чок, кижилерниң амыдыралы, бидирцлгелерниң ажил-чорудулгазы хамааржыр. Ылаңгыя биске онзагай чугула автомобиль оруктары республиканың судалы болуп турар, а орукчунуң мергежили эң-не чугула болгаш хүндүткелде турар дээрзин билип турар мен.

Бо байырлал хүнүнде орук ажил-агый ажилдакчыларын улуг хүндүткел-биле көрүп турар мен, агаар багай хүннерде-даа, изигде, соокта-даа бистиң республиканың оруктарында олар ажилдап чоруурлар. Республиканың автооруктарының хөгжүлдизинге канчаар-даа аажок үлүг-хуузун киирген кыш-ажылдың хоочуннарынга өөрүп четтиргенимни онзагай илереттим.

Өг-билеңерге өөрчикуңу, кадык-чаагай амыдыралды, аас-кежикини болгаш мээң изиг күзээшкннеримни хүлээп ал көрүңер. Сагыш-сеткилим ханызындан силерге кыш-ажылчы чедишкннерни күзедим!

Хүндүткел-биле,

Андрей КӨК,

ТР-ниң орук-транспорт комплекзиниң болгаш харылзаа сайыдының оралакчызы, «Тываавтоорук эргелели» күрүне албан чериниң начальниги.

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛЫВЫСТАН ХАМААРЖЫР...

Бо чылын Тыва Республиканың Чазаа чаарттынып тургустунганы-биле мооң мурнунда турган республиканың Орук агентилели дүшкен болгаш ооң орнунда «Тыва-автоорук эргелели» күрүне албан чериниң тургустунганы-биле ооң структуразында чамдык өскерилгелер болгулаан. «Тываавтоорук эргелели» күрүне албан чериниң начальнигинде аныяк инженер Андрей Бадарчиевич Көк ажилдап келген.

Боду аныяк-даа болза, ол арга-дуржулгалыг орук ажилдакчызы. 1995 чылдан бээр Шагаан-Арыгның орук-септелге-тудуг эргелелиниң кол инженеринге ажилдап эгелээш, ол бүдүрүлгө дүжүп каарга, 2002 чылда хуу орук бүдүрүлгезин тургускаш, Улуг-Хем кожууннуң автооруктарын чаартып кылырынга төлептиг үлүг-хуузун кирип келген. Ынчангаш рынок негелдизинге дүүштүр орук ажил-агыйын чорударынга ооң киирген үлүг, арга-дуржулгазы улуг деп болур. Андрей Бадарчиевичини «Тываавтоорук эргелели» күрүне албан чериниң кол удуртукчузунга салганы таварылга эвес. Бир талазында, республиканың кожууннарында болгаш суурларында орук ажил-агыйының нити байдалын ол кончуг эки билер. Ийи талазында, ол боду холу-биле ол ажилды кылып чораан практиктиг арга-дуржулгазы улуг. Бо хүнде республиканың иштики автооруктарында кончуг нарын байдал тургустунуп турар. Септээр, кылыр ажилдар хөй. Ол талазы-биле аныяк удуртукчуга улуг харысалга онаажып турары билдингир.

Орукчуларның профессионал байырлалының бүдүзүндө Андрей Бадарчиевич Көк-биле дужуп, ажил-агыйжы чугааны кылдым.

— Эрткен тос айларда кылдынган ажилыңарны кысказы-биле чугаалап көрүңерем, Андрей Бадарчиевич?

— 2007 чылда «Тываавтоорук эргелели» күрүне албан чериниң бюджетиде 202888 муң рубльге бадылаттынган турган, 156983 муң рубльге орук-тудуг ажилдарын чорудар керээлерни чарган. Бо хүнге чедир 113213 муң рубльдин ажилдарын шиңгээдип алган бис. Кылдынган ажилдарга хамаарыштыр чугаалаарга мындыг: Сарыг-Сеп — Балгазын — Бай-Хаак аразында автоорукта Бүрөн-Хемни кежилдир көвүрүгнү капитал септелгезин кылып доостуус. Кызыл — Сарыг-Сеп аразында автооруктуң 78-79 километринде капитал септелгени чоруткан. Хандагайты суур-биле кызыгаарда турар каайлы аразында 3 км автоорукту асфальтылап тургаш чаартып кылдывыс.

Эрткен чылын билдинмес чылдагаан-биле Дерзиг хемде өрттенип калган көвүрүгнү орнунга бо чылын чаа ыяш көвүрүгнү кылып, ажылгалга база киридивис. Бо көвүрүгнү «Көвүрүг-тудуг эргеле-

ли» күрүнениң каттышкан бүдүрүлгези (начальниги В.И.Нарольский), Бүрөн-Хемде көвүрүгнү «Сарыг-Сеп орук-септелге-тудуг» эргелели (начальниги М.В.Хабаров) эки шынарлыг кылып доосканын хүлээп ал турган күрүне комиссиязы демделгезин.

Ооң-биле чергелештир Кызыл — Сарыг-Сеп аразында Каа-Хемни кежилдир көвүрүггө быжылгал ажилдарының септелгезин чоруткан. Хову-Аксы суурже кирер автооруктуң 15-тен 22 километринде септелге ажилдарын дооскан. Хандагайты — Мугур-Аксы аразында автооруктуң 8-15 болгаш 39-тан 43 километринде септелге ажилдарын чоруткан. Бояровка — Тоора-Хем аразында автооруктуң 32-ден 49 километринде орук тулуунуң ажилдары бо хүннерде чоруп турар. Тываның шапкын хемнериниң бирээзи Алаш хемде чаа көвүрүгнү тудуун кылып тур бис, ону келир чылын ажылгалга кириптер бис.

Ниитизи-биле бо чылын республиканың иштики автооруктарының септелгезин 32251 муң рубльге кылып чорудар планыг

тургаш, бо хүнге чедир 30253 муң рубльдин ажилдары кылдынган. Автооруктарны ажаап тударынга бо чылын 20215 муң рубль көрдүнген турган, 16313 муң рубльдин ажилдары кылдынган.

— Тайга бажында хар чаап, чер доңуп эгелээн болгай. Кышка белеткелиңер кандыг байдалдыг чоруп турарыл?

— Бо айтырыгны август айның төнчүзүндө болган Орук-транспорт комплекзиниң болгаш харылзаа яамызының коллегия хуралынга чугаалашкаш, ол талазы-биле кылыр ажилдарның тодаргай планын ажилдап кылган бис. Бистиң эргелелде кышка белеткелиңер талазы-биле тускай комиссия тургустунган, ону эргелелдин кол инженери М.А.Намзырай удуртуп турар. Автооруктарны кышка белеткээр талазы-биле ажилдар орук эргелелдеринде чоруп турар. Бедик арттарга чаштыларынга ажылгаар материалдарны чедирген. Ол талазы-биле онза кичээнгеи Ак-Довурак — Абаза аразында 100-кү артче угландырып турар бис. Бо хүнде ында ДЗ-98 автогрейдер, хараштаар ийи машина, экскаватор, бульдозер доктаамал дежурныйлаашкында.

Орук техниказының кышка белеткели, гаражтарның септелгези, одаар чүүл дээш, айтырыглар шиитпирлеттинип турар. Орук демдектерин чаартырыңче кичээнгеи угландырып турар бис. Ооң-биле чергелештир бистиң орук эргелелинге хамааржыр ээлчег аргазы-биле ажилдап турар 4 участогуvus бар. Оларның хандырылганының талазы-биле айтырыг колдуунда шиитпирлеттинип турар.

— Паромнар кажан хагдынарыл, Андрей Бадарчиевич?

— Биске хамааржып турар шупту паромнар бо хүннерде ажилдап турар. Доштун чеңи бадып эгелей бээрге, паромнар хагдынарын тус черниң чурттакчылары кончуг эки билер. Ынчангаш амдыгааштан эгелээш, хем ол чарыының чурттакчылары аңаа баш удур белеткенип, аргыжылга оруу үстү бээр үеде аш-чемниң болгаш одаар чүүлдүн курлавырын тургузары чугула. Ынчан-мынчан хагдынар деп дорту-биле чугаалап шыдавас мен. Ол талазы-биле специалистер шиитпирни үндүргенде, паромнарны хаары-

ның дугайында чарлалды бир неделя бурунгаар массалыг информация чепсектерин таварыштыр дыңнады бээр бис.

— 131 дугаарлыг Федералдыг хойлууну хүлээп алган соонда, кожууннарның иштики автооруктарын тус черниң чагыргаларыңа хүлээди берипкен болгай, бо элээн нарын айтырыг болуп турар. Ол моон соңгаар канчаар шиитпирлеттинерил?

— Кайы-даа кожууннарның иштики автооруктары элээн нарын байдалда. Бистиң эргелелге Кызылдан кожуун төвүнге чедир автооруктарны ажаап тудары, септеп кылыр хемчеглер онаажып турар. Кожуун бодунуң хөрөңгизи-биле иштики автооруктарын ажаап тудары, кылыры бергедей бээр билдингир. Ынчангаш 2008 чылдан эгелээш, транспорт үндүрүүнүң 50 хуузу республика бюджетинче кирер, 50 хуузу тус черниң бюджетинче кирер апаар. Тус черниң чагыргаларының даргалары бо үндүрүгден кирген акша-хөрөңгини тус черниң автооруктарын ажаап тударыңче болгаш кылырыңче үндүрерин дилээр-дир мен. Кайы-даа кожуунда ооң мурнунда тус черниң автооруктарын харылап турган орук-септелге-тудуг бүдүрүлгелери бар болгай. Бистиң бир демниг ажилывыстан автооруктарын ажаап тудары хамааржыр апаар.

— Силер чоокта чаа ажилдап эгелээн болгай силер, ажылыңарга кандыг бергедешиңнер тургустунуп келир-дир?

— Кол-ла бергедешип келир айтырыг акшаландырышыңкында болуп турар-дыр. Ажылы-биле чугаалаарга, чылдың-на бюджеттен берип турар акшаландырышыңкы республиканың иштики автооруктарын ажаап тударыңа, септеп кылырыңа чедишпейн келген. Ооң-биле чергелештир, экономиктиг кризистин берге чылдарында республиканың иштики автооруктары шуут-ла сандаргай байдалга келген турган. Ону чаартып кылыр талазы-биле ажилдар чоруп-даа турган болза, акшаландырышыңкының чедишпезинден чедир кылдырмайн келген.

Мээң бодалым болза, бо чылдан эгелээш, орук ажил-агыйын акшаландырыр талазы-биле бюджетти эде көөрү негеттинип келген.

Республикада аргыжылганың кол транспорту автомобиль болганда, ооң оруун чаартып кылыры бирги чергениң айтырыгы турар ужурлуг. Бир эвес акшаландырышыңкыны чогуур негелдизинге дүүштүр берип турар болза, орук кылыр талазы-биле бистиң бүдүрүлгелерниң техниказы-даа, арга-дуржулгазы-даа четчир.

— Силерниң профессионал байырлалыңар бүдүзүндө ужуражып турар-дыр бис, Андрей Бадарчиевич, орук ажилдакчыларыңа чүнү күзээр силер?

— Орукчуларның чымыштыг ажылы кыжын-даа, чайын-даа үстүр эвес. Уениң дөрт эргилдизиниң аайы-биле олар ажылын таарыштыр тургузуп, чоннуң чоон оруунда буйаныг үлө-херээн бүдүрүп чоруурлар. Республиканың орук ажил-агыйында хөй чылдарда ажилдап келген күш-ажылдың хоочуннарындан эгелээш, бо хүнде ажилдап чоруур аныяк специалистерге чедир хөй кижилер Тываның кадыр-берт артынын автооруун ажаап тудуп, кылып чоруурлар. Рынок негелдизинге дүүштүр ажилдап, кылган ажылының шынары чогуур негелдеге дүжүп, ажил-агыйны чорударының чаа арга-дуржулганын шиңгээдип алган бүдүрүлгелер бисте хөй. Оларның чижээнге, «Сарыг-Сеп орук-септелге-тудуг эргелели» КХЭ-ниң начальниги Михаил Васильевич Хабаровту, «Восток» КХЭ-ниң начальниги Сергей Васильевич Уюсовту, «Өвөрнүң орук-септелге-тудуг эргелели» ККБ-ниң начальниги Олег Кара-оолович Амарданы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Онза кичээнгеи ажаап тудуп, кылып турар ажилывыстың шынарыңче угландырып турар бис. Ооң түңнелинде орукчуларның буруундан республика девискээринге автотранспорттуң улуг озал-ондаа болбаан дээрзин сагындырып каайн. Автоорук — чоннуң оруу болганда, ону ажаап тудары, кылыры бистиң бир демниг ажилывыстан хамааржыр дээрзин утуп болбас ужурлуг бис.

Сергей ХЕРТЕК.

Василий БАЛЧЫЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруу.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 27-де

№746 доктаалынга №3 капсырылга

Көдээ ажил-агый бүдүрүлгезин деткиринге чарыгдалдарның хевирлериниң талазы-биле 2007 чылда Тыва Республиканың республика бюджетинден субсидияларның ХЕМЧЭЭЛДЕРИ (ставкалар)

№	Субсидияларның хевирлери	Чангыс аай хемчээли	Субсидияларның хемчээли (ставказы), руб.
1.	Мал бажының ховар, чидип бар чыдар хевирлерин деткиринге: тежелер, ивилер, сыыннар, кыс сарлыктар, саар бөлөр	баш, баш, баш, баш	3138, 1200, 1200, 1200
2.	Көдээ ажил-агый продукциязын сайгарганы дээш: сүт, саржаг болгаш хымыс (инек сүдүнче эде санаан соонда), дүк, зыт (соккан соонда деңзиге)	кг, кг, кг	8, 7, 10
3.	Республиканың соңгу чүк районнарынга тараа болгаш малга чөм культураларын өстүреринге үрөзин сөөртүлгезинин деткимчези	рубль	Өртөөндөн 80 хуу (НӨУ чокка)
4.	Көдээ ажил-агый тарылгаларының камгаладылганының талазы-биле чарыгдалдар кезээниң орнун тургузары	рубль	Камгаладылга түнүндөн 7,3 хуу ставка-биле
5.	Сезоннуг көдээ ажил-агый ажилдарын чорударынга ажыглаар дизельдиг оттулар чүүлге	рубль (га)	110

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 27-де

№746 доктаалынга №4 капсырылга

Кылып чоруткан сезоннуг көдээ ажил-агый ажилдарының дугайында ШЫНЗЫЛГА

(алыкчының Ф.А.А., организацияның ады)

2007 чылда дараазында хемчээлдерге көдээ ажил-агый ажилдарын ылап-ла чорудуп турар:

Көдээ ажил-агый культураларының бөлүктөрүнүн аттары	Шөлү, га
1 бөлүк - (мал чөминге культуралар - хөй чылдарының оттары), ооң иштинде: сула	
2 бөлүк - (күзүн болгаш чазын тарыыр тараа культуралары, чочак-тараалар, техниктиг болгаш үс культуралары), олардан: мал чөминге чангыс чылдың тараалары арбай, чинге-тараа	
3 бөлүк - (ажык хөзүннүн ногаалары, картофель, бахча культуралары), ооң иштинде: картофель, ногаа, мал чөминиң культуралары	

Ажил-агыйның удуртукчузу _____ Хол үжүү
 Таңма орну (Т.О.) _____
 Тывастаттын кожуун секторунун кол специализи (Т.О.) _____ Хол үжүү
 Кожуунун көдээ ажил-агый эргелелиниң (килдизинин) начальниги (Т.О.) _____ Хол үжүү
 Сумунун чагыргазының даргазы (Т.О.) _____ Хол үжүү
 Кожуунун чагыргазының даргазы (Т.О.) _____ Хол үжүү

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 27-де

№746 доктаалынга №5 капсырылга

Чээли алыкчызының алганы чээлиниң хууларының төлевиринге чарыгдалдарның кезээн дедир эгидеринге сорулгалыг акша-хөреңгилерниң хемчээлиниң САНАЛGAZY (ай санында бээр)

(чээли алыкчызының долу ады)

ИНН _____ агар.сан _____
 Банкының ады _____
 БИК _____ корр.саны _____
 ОКВЭД _____ талазы-биле _____ чээли _____ алыкчызының _____ ажил-чорудулгазының _____
 Чээлиниң сорулгазы _____ хүнүндөн чээли керээзи-биле № _____
 (банкының ады) _____
 200 чылдың _____ эгелээш, 200 чылдың _____ үеге чедир.
 1. Чээли керээзин чарганының хүнү _____
 2. Чээли керээзи өзугаар чээлини төлээниң хуусаазы _____
 3. Алган чээлиниң хемчээли _____ руб.
 4. Чээли талазы-биле хуу ставказы: чылда _____ хуу.
 5. Чээлини чарып (берип) турар хүнде Россияның Банкызының немелде акшаландырышының ставказы: чылда _____ хуу. (руб.)

Сорулгалыг акша-хөреңгилерни санаар чээли өрезиниң артынчызы	Сорулгалыг акша-хөреңгилерни санаар чээли өрезиниң артынчызы	Сорулгалыг акша-хөреңгилерниң хемчээли 1 графа х 2 графа х п.4х1 100 хуу х 365 (366) хонук х 3	Сорулгалыг акша-хөреңгилерниң хемчээли 1 графа х 2 графа х п.5х1 100 хуу х 365 (366) хонук х 3
1	1	3	4

Берип турар сорулгалыг акша-хөреңгилерниң хемчээли (3 болгаш 4 графалардан биче хемчээли) _____ руб.
 (түнү бижимел-биле бижир)

Чардыган чээли керээзинге дүүштүр санаан хуулар үезинде болгаш долу хемчээлге төлеттинген.

Чээли алыкчызының холунун үжүү _____ (Ф.А.А.)

(албан-дужаалы) _____ (хол үжүү) _____ (Ф.А.А.)

Үзе санаашкыны болгаш хууларны үезинде төлээнин бадыткап тур мен _____ Сорулгалыг акша-хөреңгилерни сорулгазынга ажыглаанын бадыткап тур мен _____

Банкының (салбырның) удуртукчузу _____ Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм сайыды _____
 (хол үжүү) _____ (Ф.А.А.) _____ (хол үжүү) _____ (Ф.А.А.)

Улуг бухгалтер

Улуг бухгалтер

(хол үжүү) _____ (Ф.А.А.) _____
 200 чылдың _____
 Т.О.

(хол үжүү) _____ (Ф.А.А.) _____
 200 чылдың _____

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 27-де №746 доктаалынга №6 капсырылга

Көдээ ажил-агый бүдүрүлгези, тараачын (фермер) ажил-агый долдурар Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм яамызынга бээр

2007 чылда көдээ ажил-агый культураларының дүжүдүнүн камгаладылганын чарыгдалдар кезээниң орнун тургузарынга субсидиялар алырынга САНААШКЫН ШЫНЗЫЛGAZY

_____ талазы-биле

(организацияның ады)

көдээ ажил-агый культураларының дүжүдүнгө камгаладылга керээзи чарган

(камгаладылга организациязының ады)

Одуртукчу №	Көргүзүгүнүн ады	Дүжүттүн камгаладылганын кылып турда, көдээ ажил-агыйның бараан бүдүрүкчүлериңе субсидиялар бээр көдээ ажил-агый культураларының даңзызы							Нийтизи-биле
		күзүн тарыыр тараалар	чазын тарыыр тараалар	болгаш чочак-тараалар	үстүлөр	чингир сарыкчы	рис	соя	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Нийти тарылга шөлү, (га)								
2.	Камгаладылганын керээзлери-биле субсидия алыр ужурлуг көдээ ажил-агый культураларының тарылга шөлү, (га)								
3.	Камгаладылга керээзин чарар мурнунда 5 чыл иштинде тургустунган ортумаак дүжүт, (гадан центнер)								x
4.	Баш удур санаан өртег (центнерде рубль)								x
5.	Камгаладылга өртөөниң хемчээлиңге камгаладылга түнү (мун руб.) (кам.2 х кам.3 х кам.4)								
6.	Субсидия бээр ужурлуг камгаладылга дадывырларының санаарынга ставка (хуу)								x
7.	Санаан камгаладылга дадывырларының түнү (мун руб.) (кам.5 х кам.6-100)								
8.	Камгаладылга керээзлери-биле төлөөн камгаладылга дадывырларының субсидия бээр ужурлуг түнү, (мун руб.)	x	x	x	x	x	x	x	
9.	Субсидияларның түнү (мун руб.) (кам.8) федералдыг бюджет	x	x	x	x	x	x	x	
10.	Субсидияларның түнү (мун руб.) (кам.8) республика бюджет								

Көдээ ажил-агый бүдүрүлгезинин удуртукчузу _____

(хол үжүү) _____ (Ф.А.А.) _____

Кол бухгалтер _____

(хол үжүү) _____ (Ф.А.А.) _____

200 чылдың _____ (Т.О.)

Хынаан: _____

Сайыт _____

(хол үжүү) _____ (Ф.А.А.) _____

200 чылдың _____ (Т.О.)

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 27-де

№746 доктаалынга №7 капсырылга

2007 чылда _____ дээш мал ажылының продукциязынга алыр апаар субсидиялар дугайында САНААШКЫН ШЫНЗЫЛGAZY

(субсидияның алыкчызы организация)

№	Продукцияның ады	Тоннада саны	Ставка, субсидияның 1 тоннада хемчээли	Алыр апаар субсидияның түнү, мун рубль (2 бөлүк х 3 бөлүк)

Организацияның удуртукчузу - субсидия алыкчызы

Ф.А.А. _____

(Хол үжүү)

Улуг бухгалтер

Ф.А.А. _____ 200 чылдың _____ (Т.О.)

Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм сайыды

Ф.А.А. _____

(Хол үжүү)

Улуг бухгалтер _____ 200 чылдың _____ (Т.О.)

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 27-де

№746 доктаалынга №8 капсырылга

Болбаазырадылга бүдүрүлгелери болгаш көдээ ажил-агыйның хөреңгекчилер кооперативтери долдурар

Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чөм яамызынга бээр _____ талазы-биле субсидия алыкчыларының _____

(болбаазырадылга бүдүрүлгелери болгаш көдээ ажил-агыйның хөреңгекчилер кооперативтери) ДАҢЗЫЗЫ

№	Субсидияларның алыкчылары	Юридиктиг адреси	Банк рекевизиттери	Кг-де дужааттың продукция саны	Продукцияның чангыс хемчээлде рубльде өртээ	Алыр апаар субсидияның түнү, мун рубльде

Удуртукчу _____ (Ф.А.А.) _____ (хол үжүү)

Т.О. _____

200 чылдың _____

Улуг бухгалтер _____ (Ф.А.А.) _____ (хол үжүү)

Үе болгаш кижилер

САЛЫМ-ЧАЯАН УК-ДӨСТҮГ

Бистиң ачавыс Сат Манчаккай Белекеевич 1917 чылдың октябрь 25-те (чаа сан-биле ноябрь 7-де) Хөндергей сумузуңга арат өг-бүлеге төрүттүнген.

Ол бодунуң күш-ажылчы намдарын Хөндергей школазынга кижизидикчи башкы бооп, чоорту интернет эргелекчилеп ажилдаанындан эгелзэн. Ажилдап чоруур үезинде бистиң ачавыс кончуг эрес-кежээ, шевер, спортка тергиниынак, хөй-ниитиниң ажылынга база уйгу-чыдын чок чораан кижиге. Ол үеде бүгү Тывага үжүк-бижик билбес чорукту бүрүнү-биле узуткаар улуг ажил чоруп турган. Ол доктаал езугаар Хөндергей интернадынга чүгле суурнуң өскүсчавыс ажы-төлдөрдүн эвес, а чооккавыда бүгү-ле малчыннарның уруг-дарыын база хаара туткан турган.

Мен билеп кээримге-ле, ачам от салган, бисти оттурган турар. Оон интернет уругларын барып оттуруп, оларга гимнастика кылдырткан турарын сактыр-дыр мен. Ол черле хол куруг олурбас, үргүлчү-ле бир-ле чүвени чазаан турар кижиге. Ооң верстагының элдептиг арга-арыгызы чагай чыдын ам-даа тынып чоруур дег мен.

Ачам амыдыралга делгем сонургалдыг кижиге, чүгле уран чүүлге эвес, спортка база дыка ынак. Ол байыр-чыскаал болган черге үргүлчү чаладыр, хүндүлүг аалчы болур кижиге. Чаладыр баргаш база-ла анаа орбас, аът чарыжы салыр черни чазаар, хүреш үезинде чонга сыгыт-хөөмейин

бараалгадыр, сураглыг мөге салыкчыларының бирээзи чораан. Концерттерге ойнаары хөгжүм херекселдерин ол бодунуң холу-биле кылыр. Бажынывыстың бир ханазын хөгжүм херекселдери элзэн турар чүве: игил, бызаанчы, дошпулуур, лимби, гитара, хомус, гармошка дээш, скрипка безин бар. Ол бүгү хөгжүм херекселдеринге өг-бүлевис шупту ойнаар турдувус. Чамдыкта чылгычы Хая акым келгеш, сыгыт-хөөмейин сала бээрге, мырыңай кайгамчык. Ачамның чугаазы-биле алырга, ооң думазы перук болгаш чон мурнунче үнмейн чоруур, оон башка ачамдан дудак чок, харын-даа артык чыгы салым-чаяанныг дээр. Ачавысты хеймер думавыс Радик база дөззэн турган. Ол мырыңай чажындан сыгыт-хөөмейни адазы олчаан күүседип, чонун магададып чорду. Думавыс хайлыг аарыгга алыскаш, чаш назынында бистерден чарлып чорутканы хомуданчыг.

Тыва улус салым-чаяан деп чүве ук-дөстүг дижит. Ам ачамның дергүл-төрелдериниң аразында чамдык ат-алдарлыг кижилерни кирип көрейин. Ол дээрге ачамның думазы, тыва чоннуң онзагай үнүг ыраажыларының бирээзи, ТР-ниң культуразының алдарлыг ажилдакчызы Опал Агбаан-Шыраповна Шулуу, Россияның Улустун, Тываның алдарлыг арти-

зи, Тываны бүгү оран-делегейге алдаржыткан ыраажы Надежда Агбаан-Шыраповна Куулар, Тыва Республиканың Улустун чогаалчызы, төөгү эртемнериниң доктору Монгуш Борлхович Кенин-Лопсандыр.

Ачамның чуртту Хөндергей—Ыраажы-Хем дугайында Монгуш Борахович Кенин-Лопсан, мынча деп бижээн: «Мээң төрзэн чуртум ыдыктыг Хөндергей, а ооң өске адын Ыраажы-Хем дээр. Ол кайгамчык хемниң унундан салым-чаяанныг тергиин ыраажылар үнгүлзэн...»

Ат-сураглыг артизвиск Максим Мунзук кайгамчык чараш сактыышкынны «Шын» солунга бижээнинге чоргаарланып чоруур мен. Алдарлыг шүлүкчү, Тываның С.Сарыг-оол аттыг күрүне шаңналының эдилекчизи Александр Даржай кайгамчык одуругларны ачамга тураскаадып бижээн. Ынчангаш эртемден Монгуш Кенин-Лопсанга, ат-сураглыг Максим Мунзук артизвискке, шүлүкчү Александр Даржайга болгаш ачамның хөөмей-сыгыдын уламчылап чоруур салгалдарыңа өөрүп четтиргенимни илеретпешаан, октябрь 26-да Хөндергей суурга хөөмейниң сыгыт аянынга республика чергелиг мөөрейге бүгүдени чалап тур бис.

Валентина ТЕВЕК-МАНЧАККАЙ,
эмчи, хөөмейжиниң уруу.
Кызыл хоорай.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮҤЕР-БИЛЕ

Бистиң ававыс, кырган-ававыс Зинаида Дамдынчаповна ООРЖАК октябрь 16-да 54 харлаар. Ававыс Чөөн-Хемчик кожууннуң Чыраа-Бажы ортумак школазында барык 30 ажыг чыл бөдүүн ажылчын бооп ажилдап келген. Ол ажилдап чораан чылдарында төрзэн школазының мурнундан хөй шаңналмакталды ап база хөй-ниити ажилдарыңа идепкейлиг киржи келген. Ававыс 1 кыстың, 3 оолдуң ынак иези база 8 бичи чаштарның кырган-авазы. Төрүттүнген хүнүн таварыштыр ававыска каң дег кадыкшылды, аас-кежикти, ажил-ижинге чүгле экини, уруглары, уйнуктарының аразыңа ам-даа хөй чылдарда омак-хөглүг чоруурун сеткиливис ханызындан күзеп, черге чедир мөгөйдивис.

Хүндүткел-биле,
уруглар, оолдары, кенээтери база уйнуктарыңдан.

ПАРОМНУТ КЕЖИГААР ХАГАЫШАР

Автотранспорт бүдүрүлгелериниң, организацияларының, хууда сайгарлыкчыларның болгаш чурттакчы чоннуң КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ! Кара-Хаак, Эйлиг-Хем болгаш Дерзиг-Аксы паромнуг кежиглер 2007 чылдың октябрь 29-тан эгелеп хагдынар дээрзин Тыва Республиканың автоорук эргелелиниң «Тываавтоорук» күрүне албан чери дыңнадып тур.

КОНКУРС
чарлап тур

«Кызыл кожуун» муниципалдыг кожууннуң чагыргазы көдээ ажыл-агый ажылгалының черлериниң категориязындан «Суг-Бажы» суурда ниити шөлү 1564882 кв.м. Кур-Чер суурнуң мурнуу-чөөн чүк талазындан 12 км черде чыдар тараа шөлүнүң чер участогун 10 (он) чыл хуусаада хөлезилээр эргени алырыңа конкурс чарлап тур.

Тураскаал ажыдыышкыныңга маргылдаалар болур

Октябрь 20-де Барыин-Хемчик кожууннуң Эрги-Барлык суурнуң баштайгы тыва эртемден Ооржак Буян-оолович Самбуунуң тураскаалының ажыдыышкыныңга 18 хар чедир оолдар аразыңа хүреш, шыдыраа маргылдаалары, аът чарыжы болурун дыңнаттывыс. К.К.Сарыг-Донгак.

КИЧЭЭЛДЕР ҮЗЕР ДЭЭШ...

Бо чылдың сентябрь 11-де «01» телефонга Кызылдың №8 болгаш №15 школаларда частыр бүдүмелдер салып каан дугайында долгаан кижиниң ады, фамилиязы билдинмес медээлер келген. Мегелеп телефон долгап турган кижилерни ам тодараткан. Олар дээрге кичээл үзерин шийтирилзэн №8 школаның өөреникчилери болган. №15 школада бомба салып каанының дугайында меге медээни оларның эжи №8 школаның өөреникчизи дыңнаткан болган. Назы четпезинер РФ-тиң Кеземче кодекзиниң (терроризм актызының дугайында меге дыңнадыг бергени) 207 чүүлүнде көрдүнген кем-херекти үүлгеткен. Меге медээлер бээринге школачыларның киришкенниң дугайында материалдарны Кызыл хоорайның иштики херектер эргелелинче чоруткан. Кеземче херзэн оттурган. Ада-иелер хөй түнүг торгаалды төлээр. Оон аңгыда, бүгү албан черлериниң болушкун болган черге четкениниң материалдыг когаралын база төлээрлер, ынчангаш төлээр торгаалдың акшазының түнү хөй болур.

Россияның Аймыл чок чорук албанының Тыва Республикада эргелелиниң хөй-ниити-биле харылзажыр бөлү.

Тыва Республиканың прокуратура органнарының ажилдакчыларының коллективи Россия Федерациязының Прокуратуразының Истелге комитединиң Тыва Республика талазы-биле Истелге эргелелиниң удуртукчунуң улуг дузалакчызы Валентина Мартай-ооловна Дадаштайга ооң авазы

Анна Маадыевна
ТУЛУШТУҢ

мөчээни-биле ханы кажыыдалды илередип тур.

ТУ
У
Л
Т
А
Н
Э
Ш

Ажилдадып, хөдөйдүрүн илденес,
Аянгангай ла, чүгү депкеш, кылыгы бээр.
Ажыл-инчи малчын чонга чаяанымган
Аът мал, шынды, кадарчыга тулган эш боор.

В.ВАДЧЫН ООЛДУҢ Фотоззүдү.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредитпеге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, көдээ ажыл-агый, үлөттүр хожистер — 2-17-09, 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнөр. Хөмчээли парлаан 2 ама.
Тираж 8350. Чагыг 128.

АГАР САНЬЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИИН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле камчылыг Орталык Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүттзэн.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0810. Индекс 11830, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Шетинжон-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыңан материалдарың авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харылдаар.

ШЫН

Индекс 867000.

Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

e-mail: shyn@tuva.ru